

Striden om

”Det förflutna är inte dött. Det är inte ens förflutet”, skrev sydstatsförfattaren William Faulkner i sin roman *Själamässa för en nunna* från 1951. Frågan om vad USA ska göra av sina plantageherrgårdar, statyer av sydstatsgeneraler och andra artefakter från slaveriets dagar på 1800-talet har blivit glödhet i dagens explosiva politiska klimat. Jonas Cullberg och Mattias Lundblad reste mellan plantage och monument i den amerikanska Södern, där historien hela tiden kastar skuggor över nutiden.

Text Jonas Cullberg Foto Mattias Lundblad

historien

En sida av historien.

STURDIVANT HALL, SELMA, ALABAMA

Ingången kantas av grekiska kolonner. I trädgården utanför dansar fjärilar, och när det börjar skymma lyser eldflugor kring lusthusen. Från ekträden hänger spansk mossa. Plantage- och slavägaren Edward T. Watts lät bygga herrgården Sturdivant Hall i Selma, Alabama, som stod färdig 1856, fem år innan starten på det inbördeskrig som skulle sätta stopp för slaveriet och kraftigt påverka hans inkomstmöjligheter. Idag är den ett välbesökt turistmål, känd som ett av de bästa exemplen på byggnader i nygrekisk stil i den amerikanska Södern.

En pensionerad lärare leder en guidad tur bland den fantastiska 1800-talsprakten inne på godset en eftermiddag i maj. Italiensk marmor, frammejslad av italienska hantverkare. Guldkantade speglar från golv till tak. En salong för herrarnas cigarrökning och en för damernas tedrickande. En barnkammare full med lätt obehagliga porslinsdockor. Guiden visar upp vackert broderade värmeskydd som kvinnorna i huset använde för att täcka sina ansikten så att deras vita arseniksmink inte smälte när de satt vid den öppna spisen.

Det är förbjudet att fotografera inne på godset under rundturen. Området där det ligger – övervägande afroamerikanskt – är fattigt och folk som bor där kan få för sig att göra inbrott om de får se bilder inifrån huset, förklarar guiden. Fem minuter bort ligger Edmund Pettus-bron, döpt efter en gammal sydstatsgeneral och Ku klux klan-ledare, där svarta medborgarrättsaktivister ledda av Martin Luther King demonstrerade för

sin rösträtt och slogs ner brutalt av polis ”den blodiga söndagen” 7 mars 1965.

Bomullsplantagen var USA:s första jätteindustri, som förvandlade den fattiga och unga nationen till en ekonomisk stormakt. De storslagna herrgårdar med lummiga trädgårdar som ligger utspridda i den amerikanska Södern är lämningar från den här tiden. Delstaterna runt Mississippifloden hade vid tiden för det amerikanska inbördeskrigets början 1861 flest miljonärer i landet, i förhållande till invånarantal. New Orleans blev plötsligt rikare än New York. Förutsättningen för denna explosion av kapital var tillgången på miljontals slavar som kidnappats och fraktats från Afrika. Miss-handlade, torterade, våldtagna, helt och hållet klassade som egendom.

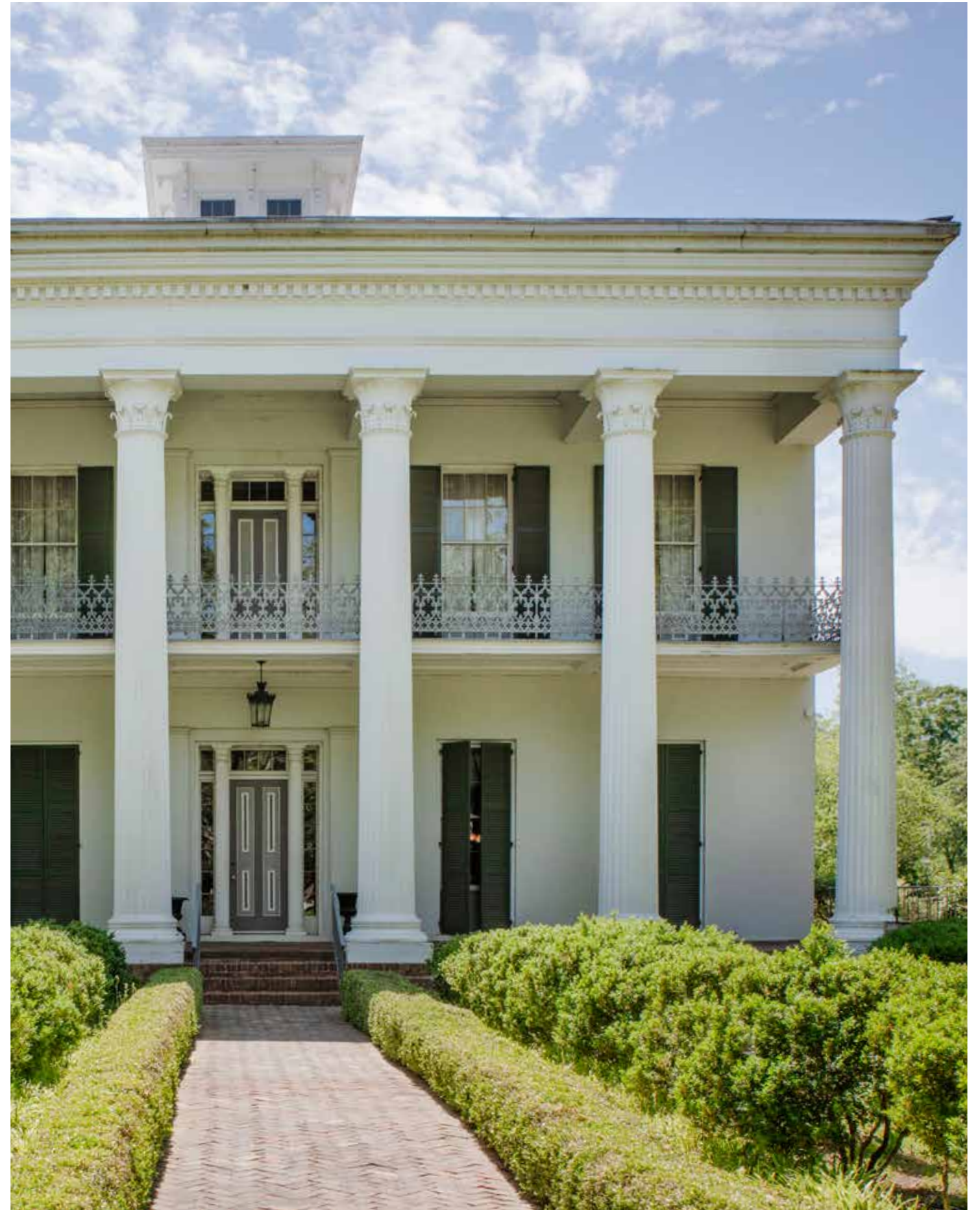
Men den berättelsen får inte alls plats i guidens genomgång av prakten på Sturdivant Hall. Slavarna nämns inte. Guiden vet inte var de bodde eller hur många de var. Köket där de arbetade har byggts om till en presentbutik där det går att köpa porslinshundar, pastellfärgade barnkläder och skådespelaren Reese Witherspoons kokbok med recept från sydstaterna. Utanför står en svart griffeltavla som listar vårens kommande brudpar på godset.

Bröllop och turism är sätt för plantagen att vara lönsamma även i våra dagar. Varan som säljs är att ta del av den romantiserad bild av Södern som syns i den plantagenostalgiska Borta med vinden från 1939, filmhistoriens största publiksuccé, och som sammanfattas i filmens förtexter: ”There was a land of Cavaliers and Cotton Fields

called the Old South... Here in this pretty world Gallantry took its last bow...”. Prakten i plantageägarens hus, det som slavarerna brukade kalla ”The Big House” och de vackra trädgårdarna är en oemotståndlig plats att gifta sig på för den som kan bortse från att bröllopet sker mitt i ett gammalt arbetsläger.

Intervjuer som Georgia State University gjort med 1785 plantageturister runt om i Södern visar att Borta med vinden fortsätter att styra besökarnas förförståelse av miljöerna och historien. Filmen skildrar eleganta dräkter, ridderliga ideal och slavar som behandlas så väl att de stannar hos huvudpersonen Scarlett O’Hara frivilligt, även efter att de släppts fria. Borta med vinden spelar med i ”The Lost Cause”, bilden av att Söderns krig mot nordstaterna handlade om att försvara delstaternas självständighet och sydstaternas unika lantliga, traditionella, gudfruktiga livsstil. Inte det som alla seriösa historiker är överens om var den verkliga orsaken till kriget: att bevara slaveriet som institution. Det är ett synsätt som har mycket brett genomslag bland vita amerikaner, inte bara i Södern.

Kontextlös plantageturism och bröllop i dessa miljöer spelar med i den myten. Men som företeelser har de blivit allt mer kritiserade. Ett tecken i tiden är att Hollywood-skådespelarna Ryan Reynolds och Blake Lively som gifte sig på ett plantage i North Carolina 2012, åtta år senare kände sig pressade att be om offentlig ursäkt och donerade 200 000 dollar till medborgarrättsrörelsen NAACP. Synen på resterna av Söderns mörka historia håller nämligen på att förändras. ▶▶

Demorrise Wyatt framför den graffitiprydda Robert E. Lee-statyn.

MONUMENT AVENUE, RICHMOND, VIRGINIA.

Den 20 meter höga statyn över konfederationens överbefälhavare i inbördeskriget, Robert E. Lee, täcks av graffiti i starka färger. Två akronymer återkommer flera gånger, tecknade med tjocka streck: ACAB, All Cops are Bastards, och BLM, Black Lives Matter. New York Times har klassat den övermalade statyn som det viktigaste protestkonstverket i USA sedan andra världskriget.

I en cirkel runt statyn har folk placerat ut minnesmärken över människor som dött i samband med polisingripanden. Intill i ett tältläger sitter tre svarta män på plaststolar i förmiddags-solen. En av dem, en 26-åring vid namn Demorrise Wyatt förklarar att de ockuperar platsen i väntan på att statyn ska rivas.

– Konfederationen är död. Statyn är en symbol för förtryck. Ingen vill behöva se sin förtryckare varje dag, säger Demorrise Wyatt. Han har varit hemlös, suttit inne ett tag, kämpat med mental ohälsa. Men nu känner han mening i att vaka över monumentet.

– Vi kommer att sitta kvar här tills det blir en förändring, säger han.

Ockupationen av statyn och den omkringliggande parken i Richmond, huvudstad i Virginia, den nordligaste av Söders delstater, har pågått sedan den febriga sommaren 2020.

Interiör från Callway Plantation.

I slutet av maj förra året exploderade USA i massiva demonstrationer under parollen Black Lives Matter efter att den svarta mannen George Floyd kvävdes till döds av den vita polisen Derek Chauvin i Minneapolis. Det ledde till en uppgörelse med historien. Ett hundratal monument till minne av Sydstaterna, dess förgrundsgestalter och soldater har störtat och forslats bort sedan protesterna bröt ut. Den tolv ton tunga Robert E. Lee-statyn står nu ensam kvar på Monument Avenue, den esplanad i Richmond som tidigare kännetecknades av sina många minnesmärken över de som slogs för Södern i inbördeskriget.

Men trots att Virginias guvernör lovade att även Robert E. Lee-statyn skulle försvinna har beslutet fastnat i en juridisk process. Att ta bort sydstatsstatyer är också en mycket infekterad fråga i dagens USA. Söders symboler är ständigt närvarande i det amerikanska kulturkriget. När Trump-anhängare invaderade kongressen i Washington den 6 januari viftade många av dem med konfederationens stridsflagga. När delstaten Georgias guvernör Brian Kemp i mars skrev under en lag som i praktiken gör det svårare att rösta för fattiga svarta i delstaten gjorde han det framför en stor målning föreställande plantaget Callway Plantation.

– Varje dag åker folk förbi och skriker saker

åt oss, som ”black lives don’t matter”, säger Demorrise Wyatt. I november förra året utbröt skottlossning i samband med bråk mellan Trump-anhängare och demonstranter vid statyn, men ingen skadades. Enligt Demorrise Wyatt sköt en av Trump-supportrarna mot aktivisterna, men missade och träffade en bil.

En polisbil bromsar in en bit från monumentet. Efter att ha väntat en stund kliver två poliser ut och fotograferar aktivisternas lilla tältläger. Det är inte populärt.

– Privilegierade jävlar, muttrar en av killarna medan poliserna släntrar tillbaka till bilen.

Expresidenten Donald Trump är en av många som hävdar att det är ”sudda ut historien” att plocka bort sydstatsstatyerna. Republikaner i delstater som Georgia och Tennessee har klubbat igenom lagar för att kulturskydda monumenten. Och visst berättar statyerna något om USA:s historia – men inte om inbördeskriget utan om försöken att ta kontroll över bilden av det. Den första stora vägen av statybyggen kom först 30 år efter krigets slut, som ett svar på en allt starkare kamp för svarta amerikaners rättigheter, under en tid när Ku klux klan växte kraftigt. Byggena fortsatte in på 1950-talet. Ett försök att sätta Söders svarta invånare på plats, vinna kriget i efterhand och lära upp en ny generation i lost cause-mytten. ➤

Stilen steamboat gothic, inspirerades av tidens hunger efter tekniska framsteg.

SAN FRANCISCO PLANTATION, GARYVILLE, LOUISIANA

Ett trettiotal petrokemiska fabriker spottar eld över himlen i St James Parish, Louisiana. Deras skorstenar och torn skapar märkliga stadslänkande silhuetter bakom vattensjuka fält. En lukt av svavel ligger i luften, som är bland den smutsigaste i USA. Ögonen kliar. En 14 mil lång korridor mellan New Orleans och Baton Rouge har fått namnet Cancer Alley. Här finns sju av tio av de områden med högst cancercertal i USA. Anledningen är de många oljeraffinaderier och petrokemiska fabriker som ligger utspridda längs med Mississippi-floden.

För 200 år sedan täcktes hela ytan längs den här delen av floden av sockerplantage. Jorden var bördig och närheten till vattnet gynnsam för att kunna transportera varorna. Socker hade tidigare betraktats som för besvärligt att skörda, pressa och koka för att vara lönsamt, men den transatlantiska slavhandeln löste problemet.

Miljontalet slavar flyttades snabbt till Alabama, Mississippi och Louisiana för att slita med att utvinna det vita guldet, och arbetade så hårt att dödstaten ofta var högre än födelsetalen. Louisiana blev en av USA:s rikaste delstater. När slaveriet avskaffades sprack affärsmodellens enorma lönsamhet. Men många av slavarerna blev kvar i området eftersom segregationslagar hindrade dem från att röra sig fritt. 1906 förändrades ekonomin och det vita guldet ersattes av det svarta. Olja upptäcktes i Louisiana. Företag

började köpa upp plantagens ägor, och byggde fabriker och raffinaderier. Floden passade lika bra för att frakta petroleumprodukter.

Området är i dag ett Silicon Valley för den petrokemiska industrins tillverkning av syntetiskt gummi, elektriska komponenter och plast. Delstaten har förmånliga skatter och svaga utsläppsregler, vilket lockat till sig företagen. Cancer Alley har av FN klassats som ett exempel på fenomenet "miljörasism", det vill säga att smutsiga fabriker, dumpningsplatser för giftigt avfall och hårt trafikerade motorvägar ofta löper genom fattiga, icke-vita områden. Samtidigt erbjuder fabriker i St James Parish mycket få jobb till de svarta invånarna i trakten. Slavarnas ättlingar bor kvar i enkla enplansvillor och husbilar. Men spåren av 1800-talet sockerboom finns också kvar.

Vi kör förbi cisterner stora som ishockeyhallar, ett virrvarr av oljeledning som sträcker sig ovanför vägen och bolmande skorstenar, och kommer fram till en stor villa i den för Södern typiska stilen steamboat gothic, inspirerad av tidens ideal av tekniska framsteg. San Francisco Plantation är färgglatt målad i turkost och knallgul, med muminhus-liknande torn och lusthus i den stora trädgården. Scarlett O'Hara-skimret bleknar något av att plantagebyggnaden är omgärdad av ett oljeraffinaderi och tung trafik. Intill ligger en kyrkogård för slavättlingar, inträngd mellan skorstenar och cisterner. På några av gravarna ligger färskblommor. ▶▶

En slavstuga som donerats av en annan plantage finns också att besöka.

Liksom många andra av traktens plantagegårdar ägs San Francisco Plantation av ett oljeföretag, i det här fallet Texasbaserade Marathon Oil. En guide i en vid, styv 1800-talskjol, en så kallad "hoop skirt", visar oss runt. Hon missar inga tillfällen att nämna Marathon Oil, kanske står det i något kontrakt att hon måste.

– Marathon Oil köpte den här fastigheten 1974, berättar hon.

– De kunde ha rivit huset, men det gjorde de inte. I stället la de två och en halv miljoner dollar på att återställa det till hur det såg ut innan inbördeskriget.

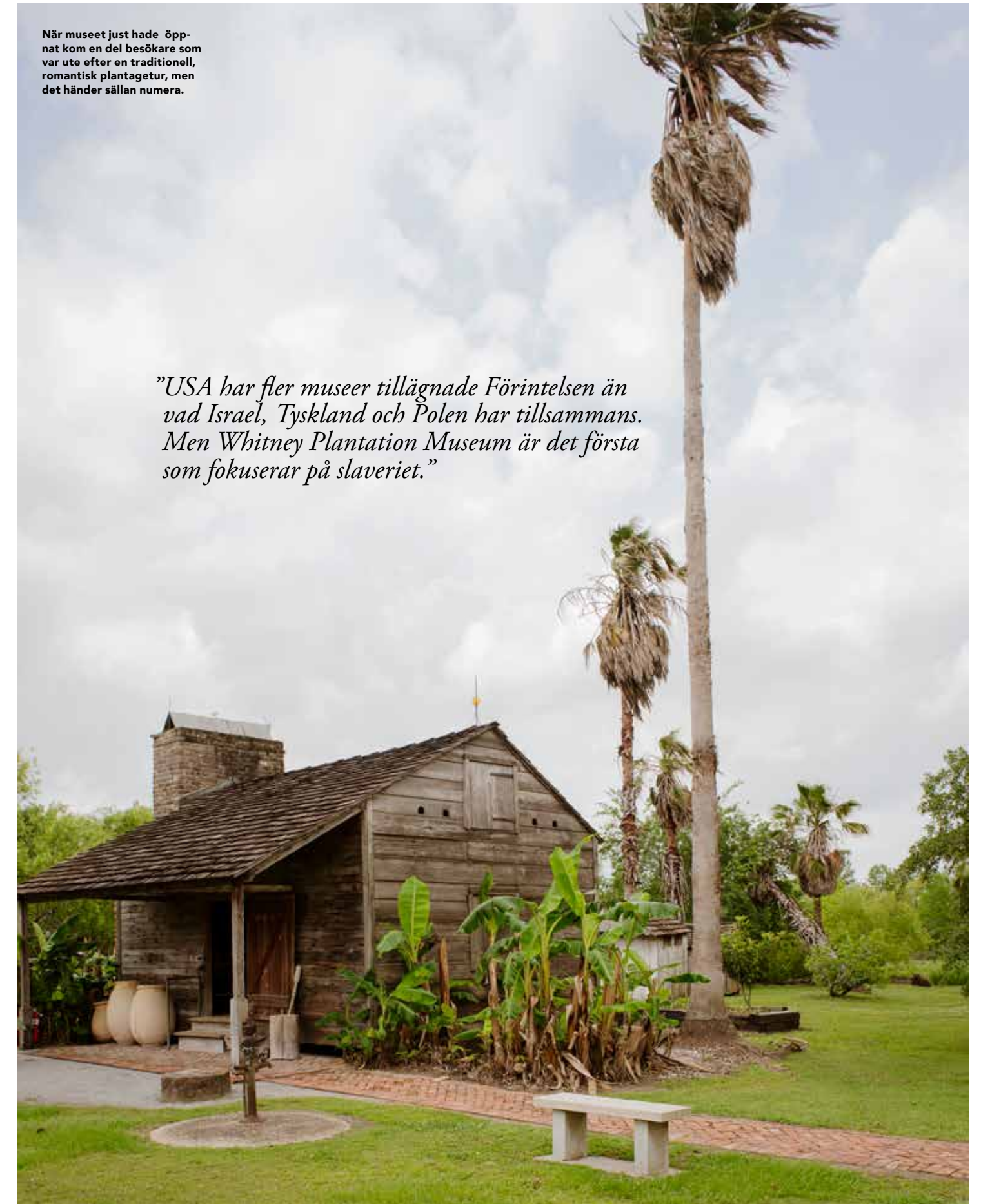
Guiden berättar om sockerplantageägaren Edmond Bozonier Marmillion och den lyx han lät skapa i villan, med marmorat trä, kinesiskt porslin och handmålade tak. Hon berättar att det spökar i huset – en flicka som ramlade ner för trapporna och bröt nacken och en slav som gjorde allt snickerijobb i huset. Men som i de flesta plantageturer i den amerikanska södern förblir slaveriet på sin höjd en parentes i berättelsen. Att Bozonier Marmillion var ökad som den grymmaste slavägaren i trakten, och att han hade för vana att brännmärka sina slavar med sina initialer i pannan passar inte in i narrativet. När jag frågar om slavarerna säger guiden att det går att besöka en slavstuga som donerats från ett annat plantage när rundturen är slut.

– Där kan man lära sig om lagarna kring slaveri och allt sånt. You're gonna love it.

En mur med namn på hundratals slavar som levtt och arbetat på Whitney Plantation är det första som möter besökaren.

Whitney Plantation Museum visar järnkittlarna där slavar kokade socker dygnet runt och ofta skadade sig allvarligt.

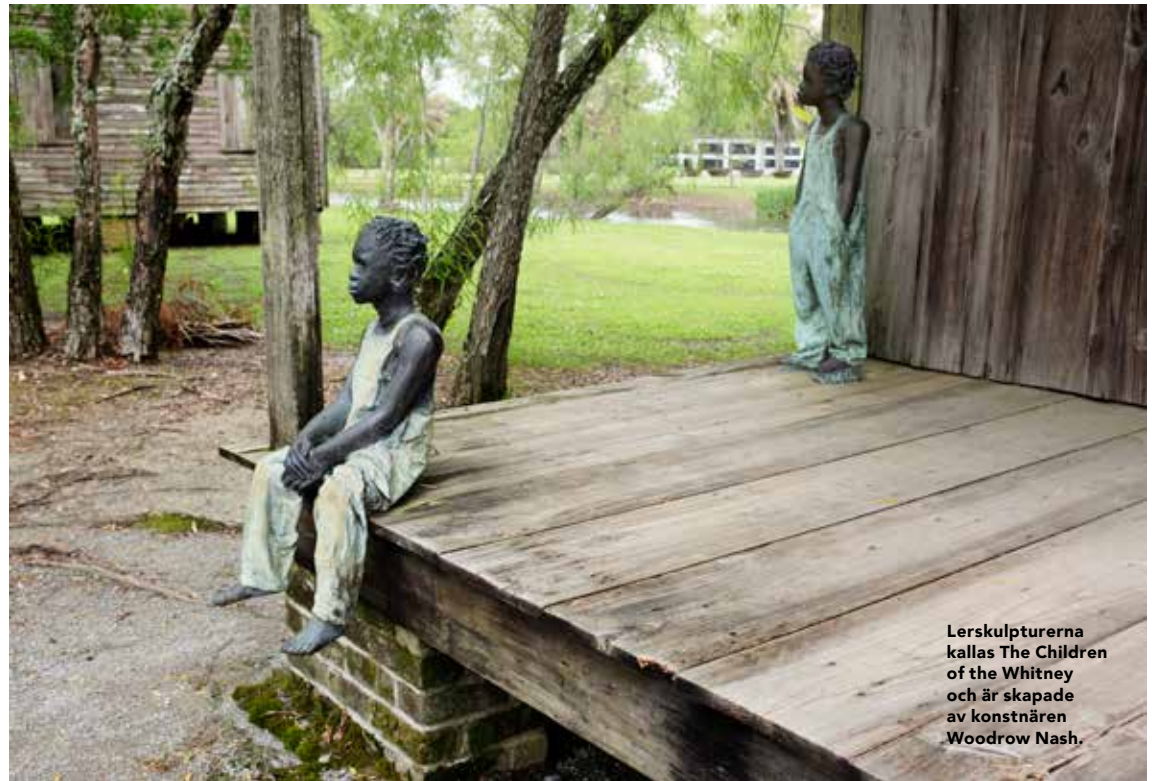

När museet just hade öppnat kom en del besökare som var ute efter en traditionell, romantisk plantagetur, men det händer sällan numera.

”USA har fler museer tillägnade Förintelsen än vad Israel, Tyskland och Polen har tillsammans. Men Whitney Plantation Museum är det första som fokuserar på slaveriet.”

Joy Banner, kommunikationschef på Whitney Plantation, som fokuserar på slaveriet.

Lerskulpturerna kallas *The Children of the Whitney* och är skapade av konstnären Woodrow Nash.

WHITNEY PLANTATION, EDGARD, LOUISIANA

Vergangenheitsaufarbeitung. Det tyska ordet betyder ungefär ”att arbeta av sin historia” och har varit en av Tysklands paradgrenar, framförallt sedan återföreningen 1990. Landet är fullt av minnesmärken över de människor som mördades av nazisterna, som det jättelika stenblocksmonumentet för förintelsen av Europas judar strax intill Brandenburger Tor i centrala Berlin. Medvetenheten om förintelsen genomsyrar alla delar av samhället.

USA har saknat en liknande uppgörelse med sina 246 år av slaveri. Landet har fler museer tillägnade Förintelsen än vad Israel, Tyskland och Polen har tillsammans. Men Whitney Plantation Museum är det första som fokuserar på slaveriet. En förmögen advokat och fastighetsmogul, John Cummings, köpte och restaurerade det gamla socker- och bomullsplantaget från ett oljeföretag med ambitionen att fylla den luckan.

En mur med namn på hundratals slavar som levte och arbetat på Whitney Plantation är det första som möter besökaren. Bredvid dessa namn finns vittnesmål från slaverna om deras liv på plantaget från ett forskningsprojekt i mitten av 1930-talet. En slav berättar om sin mor som betraktades som avelsdjur av plantageägarna och fick femton barn med lika många män. En annan berättelse avslutas med orden ”de begravde honom levande”. Det går

inte att boka bröllop på Whitney Plantation.

När museet öppnades kom en del vilsekomna besökare som var ute efter en traditionell romantisk plantagetur, men det händer mycket sällan numera, förklarar Joy Banner, kommunikationschef på Whitney Plantation.

– Folk lockas till plantagen för att de visar upp makt och välstånd. Vi är ett kapitalistiskt land och folk dras till de här vackra, romantiserade miljöerna. Slavägarna visste vad de gjorde när de lät bygga dem, säger Joy Banner.

– Man skulle se de praktfulla husen på avstånd när man färdades med ångbåt längs med floden och tänka ”jag vill vara den där personen”. Det är lätt att förföras av.

I kyrkan Antioch Baptist Church, byggd 1870, finns små hållöda lerskulpturer av slavbarn som levde sina, ofta korta, liv på Whitney Plantation. De kallas *The Children of the Whitney* och har skapats av konstnären Woodrow Nash. Det är hett och kvavt, svetten klibbar mot ryggen; en mycket liten försmak av de arbetsförhållanden som slaverna tvingades arbeta under från soluppgång till solnedgång. Vi passerar de stora järnkittlar där slaverna kokade socker dygnet runt, och ofta drabbades av brännskador och förlorade lemmar, och slavernas bostäder – iskalla på vintern och heta på sommaren.

Till skillnad från annan plantageturism ligger inte fokus på ”the big house”, men den självgui-

dade turen innehåller ett stopp där också. Utanför finns fågelholkar av tegel för duvor, som var populära statussymboler. I huset finns väggmålningar av den italienska konstnären Domenico Canova, och en vacker veranda, med utsikten vänd mot floden, bort från lidandet på plantaget.

En bit bort finns en samling manshuvuden i brons, uppsatta på pålar. Ett monument över den största slavrevolten i USA:s historia. Omkring 500 slavar gjorde uppror på olika håll i Louisiana, och planerade att ta sig till New Orleans för att inta staden och frita dess svarta invånare. På vägen brände de plantage, och tog fritagna slavar med sig. De tillfångatogs till sist, och deras huvuden spikades upp på pålar längs Mississippi för att avskräcka andra från att få liknande idéer.

Whitney Plantation Museum har blivit ett av de största turistmålen i Louisiana. Framgångarna, och förra sommarens protestvåg, har gjort att fler av Söders plantageturer känt sig tvungna att berätta mer om slaveriet, och inte bara drömma sig tillbaka till en förskönad förkrigstid. 160 av landets 2000 monument, platser och andra symboler för konfederationen plockades bort förra sommaren. Ett första stapplande steg mot att möta historien så som den faktiskt såg ut, mot att skaka bort den kollektiva glömskan som många omfamnat kring slaveriets roll i att skapa världens rikaste land, mot att hitta ett amerikanskt Vergangenheitsaufarbeitung. ■